

SZILÁGYI ALADÁR

Széchenyi István Arad-Hegyalján

Induljunk ki egy mustármagnyi epizódból: 1810 augusztusában az Arad-Hegyalján, Világoson állomásozó Liechtenstein huszárezred ifjú főhadnagya, bizonyos gróf Széchenyi István egyebek mellett arról referál atyjának terjedelmes levélben, hogy... szőlőbirtokos lett a közeli Magyarádon. A mindössze 19 esztendősi fiatalember meglepő érettséggel, részletesen tudósítja gróf Széchenyi Ferencet arról, hogy az „aradi kamara prefektusa a hasztalan heverő területnek, melynek műveléséhez az államnak nem volt ereje, részletekben magánosok közt kiosztását kezdeményezte, s többi közt Széchenyinek is juttatott belőle. Elfogadta s máris több ezer frtnyi nyeresége lehetne rajta, ha tovább adná. De ő ezt nem teszi, barátja, Végh szivességére támaszkodva, ki távollétében a gondozást magára vállalta. Egyelőre pusztá a terület; de be fogják ültetni legjava ménesi veszőkkel, melyeket már megszerzett s csak két évig kell várnia, hogy bő szüret jutalmazza fáradságukat. Különben a magyarádit izlése szerint eleibe teszi a ménesinek, mely nagyon is édes és erős, míg amaz jobban itatja magát, zamatja pedig egyforma.” (Zichy Antal *Széchenyi életrajza* alapján.)

Az ifjú Széchenyi István borászati jártasságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Liechtenstein huszárok Világosról való elvezénylése utáni őszön, az 1811-ben szüretelt ménesi szőlőből remekelt vörös aszú magas cukortartalmával tűnt ki, és fél évszázad elteltével, az 1862-es londoni nemzetközi borversenyen elnyerte a nagydíjat. Bortörténeti szempontból sem érdektelen a levélben említett, hagyományokat törő telepítési kísérlet. Ugyanis éppen a világosi várhegy kimagasló nyúlványa képezi azt a „önológiai borválasztó”-gerincet, amelyiktől délre a vörösborok hazája, a *ménesi borvidék* húzódik, a Maros völgyéig, északra pediglen az ettől sokban eltérő talajtani és mikroklímabeli adottságokkal megáldott *magyarádi borvidék*, fel, a Fehér-Körös mentéig, a fehérborok hona.

SZILÁGYI ALADÁR közíró, szerkesztő (1943, Pankotta). Kolozsvárott tanult filozófiát. Publicista, a Kelet-Nyugat egyik alapítója, később főszerkesztője. Elbeszélései, kritikái, tanulmányai különböző hazai és magyarországi lapokban jelentek meg. Az Erport.ro főmunkatársa, a Várad szerkesztője.

A Széchenyiek számára egyébiránt – éppen az apának köszönhetően – Arad-Hegyalja azelőtt sem volt terra incognita. A költői babérokra vágyó galsai jegyző, *Perecsényi Nagy László* uram több levelet váltott gróf Széchenyi Ferencsel. Klasszicista úrilakjának kapuján könyvküldeményekkel is gyakran bezörgetett a lovas küldönc. Egyaránt foglalkozott a nyelvújítás kérdéseivel, grammatikával, a légi tüneményekkel, a magyarok eredetével, régészettel, topográfiával, megírta Arad vármegye monográfiáját, a klasszikusok lelkes fordítója volt. Egyre-másra küldte cikkeit a *Tudományos Gyűjteménybe*, a *Hazai Tudósításokba*, megszállott levélíróként több levelet váltott *Révay Miklóssal*, *Kazinczy Ferencsel*, *Kultsár Istvánnal*. 1804-ben, mintegy nemzetközi

elismerésként, a *Jénai Mineralógiai Társaság* a tagjává választotta. Talán a személyét illető legnagyobb elégtétel az volt, amidőn *gróf Széchényi Ferenc* utasította a bibliotekáriusát, hogy az általa alapított *Nemzeti Könyvtár* katalógusainak másolatát küldje el Galsára, az *Institutum Nationale* három épülettervével egyetemben. Ferenc grófnak gondja volt arra, hogy ezek a lajstromok minél hamarabb közkinccsé válhassanak. A Nemzeti Múzeumban őrzik mindazoknak a köszönőlevelét, akiket ő bel- és külföldön a múzeumnak ajándékozott nagybecsű könyv- és kéziratgyűjteménye több kötetből álló katalógusával megtisztelt. Külföldi tudósok, uralkodók, maga a római pápa is köztük van, s hazai kitűnőségeink közül például Baróti Szabó Dávid, Báróczi Sándor, Batsányi János, Virág Benedek, Csokonai Vitéz Mihály stb. stb. mellett természetesen saját fiai is részesültek ilyen kitüntetésben. A még gyermekifjú, mindössze 12 esztendőes István így köszönte meg a küldeményt: „Édes kedves Jó Atyám! Noha én gyenge időm miatt nem is érdemlem-meg a szép Magyar Könyvháznak lajstromát és nem is tudhatom meg-ítélni elegendően ennek a betsét: még-is adott az én kegyes Atyám; hogy én is példáját valaha kövessem és édes Hazámnak boldogságát, a mennyire tőlem kitelhet, előre mozdítsam. – Fogok is iparkodni, jól tanulni is, a’ hogy csak lehet, és magamat jóságban gyakorolni, hogy így Édes Atyámnak örömet tsinyálhassak hálaadásul ezért a szép könyvháznak lajstromáért. Édes Jó Atyának – Pesten 26-ik Dec. 1803. – háládatos engedelmes fia Széchényi István, m. p.”

Amikor felkérést kaptam arra, hogy magam is járuljak hozzá valamivel a Nagykárolyban tartandó, Széchényi István alakját idéző megemlékezéshez – miért, miért nem –, ez a jelentéktelennek tűnő magyarádi epizód jutott eszembe indító motívumként a „legnagyobb magyar” hihetetlenül sokszínű és sok helyszínű életpályájából. Hogy egy korhű fordulattal éljek: talán szűkebb hazám, szülőföldem iránti, máiglan lankadatlan lokálpatrióta érzület ragadtatott arra, hogy erre a Magyarád-epizódra – melyről Arad-Hegyalján nagy valószínűséggel senki, Aradon is igen kevesen tudnak – föl hívjam a figyelmet. Az a szándék is munkált bennem, hogy ebből a „mustármagból” kicsíráztassam és kilomboztassam Széchényinek azt a már ifjúkorában formálódott, a későbbiekben még intenzívebben megmutatkozó erényét, hogy bármihez „hozzányúlt”, értsd: bármit hallott, látott,

tapasztalt, olvasott, abból ismeret-Midászként tudást varázsolt, s az így begyűjtött aranyismereteket a későbbiekben, gyakorlatban is igyekezett hasznosítani. Nos, így volt ez a borászat-szőlészet esetében is. Bár sajnos arról nincs tudomásom, hogy mi lett a magyarádi Széchényi-birtok sorsa, termőre fordultak-e rajta a „ménesi vesszők”, de fentebb említett leveléből, a későbbiekből, illetve utazási feljegyzéseiből kiderül, hogy mértékkel bár, de kedvelte a borítalt, az is, hogy itthon és külhonban hol, mikor, mit kortyolgatott a javából. A leendő nemzetgazdász-politikus már Arad-Hegyalján mutogatta az oroszlánkörmeit – nem csoda, hogy szinte elsőként ismerte fel a hazai borászat helyzetét, nehézségeit, és építette föl fejlesztési irányait. „A’ mennyire én a’ dologhoz értek – jegyezte fel szicíliai körútja során – azt gondolom: hogy Sopronyi, Károliczi, tán Badacsonyi is, de kivált Hegyaljai boraink alkalmasok volnának azon bánásmódra, melly szerint Madire, Oporto, Marsalla s több efféle borok készítettnek, mellyekbe, mint tudva van, égettbor kevertetik.”

A magyar nemzet első marketing-szemléletű férfiúja a magyar bor külföldi forgalmazásának három fő akadályát emelte ki: a rossz palackozást az ehhez kapcsolódó nehézkes szállítással, a különféle csalásokat és manipulációkat, valamint a hazai fajták rendszerezésének hiányát. A *Hitelben* és főleg a *Válaszban* valóságos nemzeti borstratégiát fektetett le. Egyebek mellett az általa javasolt és létrehozott *Nemzeti Casino* intézmé-

nye mellett a magyar borművesek legkiválóbb boraiból egyfajta látványpincészetet tervezett a külföldi kereskedők számára. Ebben a pincében nagyobb tételben vásárolni nem lehetett volna, inkább belfogyasztásra és kóstolásra kínáltak volna a több tízezer palackot az érdeklődő külföldieknek. 1828-ban a hazai bortermelés emelésére a Nemzeti Casino pályázatot hirdetett. A Casino pincészetét végül nem sikerült nemzeti mintapincészetté, a magyar kivitel zászlóshajójává emelni. Széchenyi István azonban újabb és újabb ötletekkel kívánta serkenteni a kereskedést. A kudarcok ellenére élete utolsó napjáig foglalkozott a magyar borral. Végrendeleletében díszserleget ajánlott fel a kaszinónak, amelybe minden esztendőben a legjobbnak választott magyar bort kell tölteni, és a serleg az ő „emlékére évenként ürítettessék”.

1857-ben Béla fiához címzett, szemrehányó hangütésű intelmeiben valóságos kötelességként szabta meg a gazdálkodást: „Hányszor a lelkedre kötöttem, hogy foglalkozzál bortermeléssel. Beszélhettem, ameddig jólesett, Te azonban hallgattál, és nem tettél érdemben 'semmit'. A borügyben, amint már említettem, hasonlóképpen, amit tettél nem különben annyi, mint semmi! (...) ? Pedig csak Te fogod élvezni a tervezett vállalat nyereségét, én bizonyosan nem; mert mire gyümölcsöt hoz, már régen a föld alatt leszek.”

Egyébként Széchenyi Bélára végül hatott az intelleum, hiszen alig egy esztendővel az atyai feddés megtörténte után sietett öccsével, Ödönnel szőlészeti-borászati ismeretek szerzése végett éppen Arad-Hegyaljára látogatni, *Lóczy Sándor* határbiztos ópálosi szőlőbirtokára, a ménesi borok honába. Ott ismerkedett meg vendéglátójuk élénk eszű fiával, Lajossal, s ez a kapcsolat – miután *Lóczy Lajos* a zürichi egyetemen legmagasabb fokon geológussá képezte magát – a magyar és a nemzetközi tudományosság számára rendkívül jelentős és eredményes férfinbarátsággá fejlődött. A fiatal tudós visszaemlékezése szerint „Béla és Ödön grófok (...) Orsován, Bázsiáson, Temesváron át, Szeged, Debrecen érintésével közgazdasági körúton voltak. A bornagykereskedés ügye a külföldi kivitel szempontjából foglalkoztatta őket. Ekkor az én szülői házam Ópáloson, Aradhegyalján, mely egy jóhírű nagyobb szőlőben állott, vendégül látta Széchenyi Bélát; bezzeg akkor sem ő, sem szülőim nem sejtették,

hogy 19 év múlva az ott hancurozó 9 éves fiúcska a nagy Széchenyi István fiával egykor szorosabb viszonyba kerül.” Köztudott, hogy a nagy tudományú Lóczy Lajos 1877. november 1-től 1880. május 1-ig részt vett gróf Széchenyi Béla kelet-ázsiai expedíciójában. A két és fél év alatt gyűjtött hatalmas anyagból készített monográfiája alapozta meg Belső-Ázsia és Nyugat-Kína geomorfológiai kutatását, ebben írta le elsőként a Himalája tektonikáját, valamint a Transzhimalája vonulatot.

De hadd térjünk vissza még néhány gondolat erejéig 1810-be, Arad-Hegyaljára. Széchenyi főhadnagy és ifjú tisztársai számára a várromokkal ékes, romantikus táj a szépsége ellenére nem volt ideális környezet. Atyjának küldött beszámolóí szerint „Világosan aránylag legrosszabb dolga volt; főleg kezdetben. Szállásaik, istállóik már rosszabbak alig lehetnének. Szobája, mely a jobbak közül való, mintegy másfél négyszögölnyi térfogatú, minden bútortól nélkül, istállója egy bedőlt félszer. Az oláh lakosok oly műveletlenek, hogy bár csinos földjeik után semmi jövedelmök nincs, s ha van is, nem tudják annak hasznát venni. Egész éven át beérik egy-egy darab juhsajttal és kenyérrel, főzni nem tudnak, legfőbb csemegéjük a mamaliga; s a szegény katona is, tiszt vagy közlegény, ezzel kénytelen beérni. Jóraival korcsma sincs, hol drága pénzért is kapnának valamit, s így magok főznek otthon magoknak; sokan megbetegesnek: ő maga egészséges s jó étvágygyal van megáldva, a nagy fáradoalmak után

nem is von meg magától semmit. Bajtársain is segít, a hol lehet; de mindez sok pénzbe kerül. (...) Az első kedvetlen benyomás elmúltával a szép vidék és kedves környezet, jó levegő és víz, tán még jó bor is, csakhamar kibékítették, sőt egészen megnyerték rokonszenvét. Edelspacher alispán előkelő házában neki és bajtársainak jó napjaik voltak. Jobb szállást kapott, istállóját pedig, sajátkezűleg is segédkezve, alkalmassá tette. Bohusék s a többi urak birtokain vadászatok rendeztetek, melyek vígan folytak le, egy alkalommal négy őz közül egyet Széchenyi ejtett el.”

Következő levelében számol be a – már általam indításként említett – szőlőbirtok-szerzési epizódról. Hogy ez a Magyarád mennyire nem lehetett megvetendő hely, arra nézvést hadd idézzem bizonyos Jókai Mór nevű riporter elődömet, aki közel fél évszázaddal később forgolódott erre felé. A *Megyér* törzs népe által megült, oklevelekben először 1202-ben említett falu egyik udvarháznyi kolnájában álló hétig múlatta az időt: „Hét napot töltöttünk a híres Magyaráton, ahová a szüret alatt Arad megye szépe, java fel szokott gyülekezni s a régi jó idők mintájára barátságosan mulatni – lelkesedett Jókai. – Valaha híres ünnepélyek voltak a magyaráti szüret napjai; ez volt a gyűlhelye a főrendnek és középosztálynak, mellyet sehol olly egyetértő barátságban összeolvadtan látni nem lehet, mint itten.”

Nos, Széchenyi Istvánnak kedvelt foglalatossága volt a levélírás, közel 3000 levele maradt fenn. Világosan keltezett levelei – akár későbbi levélküldeményei, avagy 1820-tól rendszeresen vezetett naplója, úti feljegyzései – nem csupán pályájá-

nak hétköznapi epizódjairól avagy sorsfordító eseményeiről kínálnak bővizű forrást, hanem a szövegek kor- és helyrajza, a bennük felvillanott személyiségek, fontos vagy kevésbé jelentős szereplők felsorakoztatása révén nélkülözhetetlen adalékokkal szolgálnak a reformkor társadalmáról.

Ha valaki – egy monográfusi ambíciókkal megáldott/megátkozott kutató – venné magának a fáradságot, és a rendelkezésére álló, könyvtárnyi Széchenyi-irodalomból és dokumentációból kiírná, hogy a „legnagyobb magyar” az életpályája során ki mindenkivel ismerkedett meg, ki mindenkivel találkozott, levelezett, tárgyalt, vitázott, ki mindenkivel mulatta az időt, az így összeállított Széchenyi relációjú „Ki, kicsodának”, „archontológiai névjegyzéknek”, meggyőződésem szerint, több tízezer nevet kellene tartalmaznia!...

(A Magyar Újságírók Romániai Egyesülete által 2016. szeptember 22-én, Nagykárolyban tartott rendezvényen elhangzott előadás szerkesztett változata)